

УДК 811.111

ТИПОЛОГІЯ НАРАТИВІВ У МОВІ НАУКИ

*Шелковнікова Зінаїда Борисівна**асп.**Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов
НАН України*

Розглянуто сучасні тенденції англomовного наукового дискурсу. Сучасний науковий дискурс схильний до індивідуалізації, візуалізації та зазвичай містить емоційну складову, що уособлюється у наукових наративах. Виокремлено різні види наративів та створено типологію наративів у мові науки. Увагу зосереджено на структурних наративах та аргументаційних наративах, котрі сприяють поліпшенню ефективності наукової комунікації.

Ключові слова: науковий дискурс; науковий наратив; структурний наратив; аргументаційний наратив; згорнутий наратив; розгорнутий наратив; тотальний наратив; фокалізація.

Нині ми є свідками бурхливої динаміки наукового дискурсу як особливого роду дискурсу і можемо передбачити деякі перспективи його подальшого розвитку. Науковий дискурс – це поширення наукового досвіду, результат цілеспрямованої соціальної дії, фокус дій мовних і мовленнєвих у сукупності соціокультурних і прагматичних, когнітивних і психологічних факторів. Саме загальна глобалізація, зокрема соціальна глобалізація, культурні, прагматичні, когнітивні і особливо психологічні фактори спричинили його варіативність.

Мова – явище динамічне і змінюється залежно від потреб суспільства. Дослідники відзначають динамізм та нівелювання жорсткої стандартизації лексичного складу, відмову від уживання традиційних наукових кліше, сміливіше вживання засобів експресивності [Скрипак 2008, 50].

Об'єктом даного дослідження є науковий англomовний дискурс. **Предметом дослідження** даної роботи є науковий наратив. Поява наукового наративу – логічна відповідь на потреби сучасної епохи. Завдяки наративам науковий дискурс набуває експресивності та емоційності, а отже привертає увагу адресата та спрощує процес переконання в істинності повідомлення завдяки різним засобам аргументації. Сучасний науковий дискурс схильний до індивідуалізації, візуалізації та зазвичай містить емоційну складову. Один із засобів вираження функції персоналізації викладу, візуалізації та самопромоційності є застосування наративів у науковому дискурсі. Ми визначаємо наратив як певний ансамбль лінгвістичних та психологічних структур, що виражені культурно-історично, обмежені рівнем майстерності кожного індивіду у поєднанні з його або її соціально-комунікативними здібностями та лінгвістичною майстерністю. Науковий наратив – це інтенціональний, послідовний, зв'язаний, подієвий дискурс, що містить логічну креативність та інтригу, а також надає якісну інформацію, яка вочевидь перебільшує кількісні факти.

Отже, ознаками наративності можуть бути такі характеристики: описовий інструментарій; впевненість автора; якісна інформація перебільшує кількісні

факти; наративна інтенціональність; факти набувають подієвого статусу; зрозумілість; доступність; креативність; логіка; інтрига; естетичність; фікціональність. Дані ознаки притаманні наративності наукового дискурсу, але не завжди є обов'язковими. Ми вважаємо, що наявність хоча б декількох з них є підставою для розгляду наукового дискурсу з точки зору наративності. Зазвичай наявність подієвості у зв'язці з естетичністю вже суттєво відрізняють наративний науковий дискурс від звичних схем побудови наукового дискурсу. Чим більше ознак є в наявності – тим більш очевидний наратив у мові науки.

Мета даної статті – виокремити різні види наукових наративів та створити типологію наративів у мові науки. Ми вважаємо, що таким чином, ми окреслюємо функціональність наративів в аспектах структури й композиції та аргументативного потенціалу сучасного наукового дискурсу.

На підставі проведеного аналізу в англійській мові науки ми виділяємо два основні типи наративів – **структурно-композиційні** та **аргументативні**.

До **структурно-композиційних** належать:

- наратив-анонсування (флешфорвард)
- наратив-флешбек
- наратив-дигресія
- наратив-підсумовування

1. Наратив-анонсування (флешфорвард), наприклад:

“Introspection and linguistics. Should we trust our own intuition?” [Gibbs, 2006, 135]

Наратив-анонсування міститься у назві статті. Тут наратив-анонсування виражений риторичним питанням, що в даному випадку є основною наративною ознакою, яка передає емоційність, а також внутрішню фокалізацію (“погляд разом”) та міметичний виклад наративу. Проте анонсування може мати вигляд твердження, як-от у розповідному реченні (констативі) типу:

“This book has three purposes”[Connor 1996, 6]

2. Наратив-флешбек.

Типовим прикладом наративу-флешбеку є подяка (*acknowledgement*), як-от:

“To my parents, who gave me the determination to seek out the truth, and the sense of humour necessary to deal with it when I found it.” [Cargill 1989, 2]

Подяка – це вираз почуттів, що і є ознакою емоційності, а отже, і наративності. В даному наративі міститься нульова фокалізація та виклад у формі дієгезису.

3. Наратив-дигресія.

Наратив-дигресія (відхилення від основної думки) зазвичай поетичний, а тому наративний. Тут спостерігаємо внутрішню фокалізацію та виклад у формі дієгезису. Експліцитним маркером такого типу є фраза *But I digress*.

“As a teacher of communications, both written and oral, one of my primary objectives with students is to teach them the importance and methodology of adding ethos-credibility, logos-logic and facts, and pathos-emotional appeal into their communications. I marvel at the fact that ideas conceptualized by Aristotle still apply to twenty first century discourse. But how do these principles apply to computer-based

learning and communication? Here, I visualize Aristotle standing in a toga/ a la «Animal House» staring perplexed at the intricacies of a computer, and asking me,» How do I do this Libby?» But I digress. What I'm trying to point out here is that there is an obvious need for ethos and pathos in online instruction and learning. Technological discourse is a medium of discourse that necessitates its own form of ethos and pathos."

[Teaching Aristotle New Tricks: Building Ethos and Pathos--Audience Appeal into Web-Based Instruction]

Наступний приклад поетичний:

"For example, at one point, Gloucester in despair says, As flies to wanton boys are we to the gods, They kill us for their sport." [Abbot 2012, 63]

4. **Наратив-підсумовування.**

Розглянемо такий приклад:

"If our thinking is saturated with the many languages of narrative from our earliest years, what is it that leaks in from the unmediated world of feelings, actions, and consequences? Where does the balance lie between the world at large and our constructions of it?"

In one form or another, these questions have followed the heady invigorating wind of post-structuralist thought from the moment it blew through the humanities. I want to end with them for they are still very much alive – as alive as the perception that narrative is always and forever full of gaps that we must fill, and that closure, however much narrative may seem to invite it, finally something only we can confirm, and only if we choose to do so [Abbot 2012, 21].

Наративом є лише підкреслений текст, але, щоб зрозуміти всю значущість функції підсумовування в даному прикладі, необхідно прочитати наведений текст цілком. Даний наратив виражений у риторичних питаннях з використанням метафор. Наратив має дієгетичний виклад та внутрішню фокалізацію.

Наведені вище приклади є невеликими за обсягом, тому, ми пропонуємо називати їх **згорнутими наративами**. Згорнуті наративи-флешфорвард вживаються в заголовках, вступях та передмовах, а також в анотаціях. При цьому часто використовується внутрішня фокалізація, щоб зробити адресата частиною процесу і, таким чином, ще більш зацікавити та переконати його (імплікація: "адже ми на одному боці, займаємось спільною справою"). Для цього використовуються вирази *shall we; should we; let us; why don't we*; наказовий спосіб дієслова; риторичні питання, на які адресат знає відповідь.

Згорнуті наративи-флешбек використовують в елементах анотацій, в оглядах історії питання, у висновках та передусім у подяках. Часто застосовується прийом зовнішньої фокалізації ("погляд ззовні"), що опосередковано доводить зацікавленість широкої аудиторії та свідчить про важливість доробку, що, в свою чергу, також сприяє переконанню адресата та створює позитивний імідж автора.

Згорнуті наративи-підсумовування є одним із засобів лінеарності, яка "виявляється у характерній чіткій структурі наукового дискурсу, підпорядкованості мікропозицій макропозиціям, компресованості, уникненні відхилень від основної

теми, й передається через ряд метадискурсивних мовних одиниць та риторичних фігур, що допомагають адресату краще орієнтуватися у науковому текст [Ільченко 2002, 5] Такі наративи допомагають чітко структурувати дискурс. Для привертання уваги та логічного виділення наративу використовують логічні конектори підсумовування: *to sum up, in summary, summing it (all) up, in sum, to summarize, to conclude, in conclusion, on the whole, all in all, in general, generally speaking, in brief, briefly, in short, in a word*. Нульова фокалізація від всезнаючого автора переконує у коректності висновків адресанта.

Згорнуті наративи-дигресії вводяться до основного ходу наукового повідомлення, немов ззовні, часто міметично, неначе розігрують спектакль. Зовнішня фокалізація дигресії є наративною ознакою, яка переконує адресата у актуальності. Певна особа (зазвичай авторитетна інстанція) зацікавлена даним науковим доробком, імплікуючи “отже, мене це також стосується, і мене це переконує”. Часто дигресії виділяються візуальними засобами (інший шрифт та його розмір, нахил, лапки, пропуски).

Якщо мова йде про більш розлогі фрагменти тексту, маємо справу з розгорнутими наративами. Розглянемо приклад розгорнутого наративу-дигресії, який викладено після основної частини теоретичного матеріалу, як матеріал для додаткового читання:

“Further secondary reading.

The story of Solomon’s wise decision can be found in the Old Testament in 1 Kings 3: 16-28. The most famous version of the story of Oedipus can be found in two plays by Sophocles, Oedipus the King and Oedipus at Colonus (fifth century BC)/ For many of the variants on this continually fascinating story, you can consult two good books: Lowell Edmunds and Alan Dundes (eds.), Oedipus: a Folklore Casebook (New York: Garland, 1983) and Lowell Edmunds, Oedipus: The Ancient Legend and Its Later Analogues.

In thinking about narrative as thinking, it may help to consider Stanley Fish’s distinction, In his Self-Consuming Artifacts: The experience of Seventeenth Century Literature, between a “rhetorical text” that satisfies the needs of its readers” by mirroring “the opinions its readers already hold” and a “dialectical text” that “is disturbing, for it requires of its readers a searching and rigorous scrutiny of everything they believe in and live by. Of all the works on narrative, the one that for me best features the capacity of narrative to find new understanding through the working out of the story is Paul Ricoeur’s magisterial three-volume work “Time and Narrative”. His writing can be little dry, but it is well worth the effort.” [Abbot 2012, 212].

В даному наративі-дигресії передається додаткова інформація. Автор надає уточнення та роз’яснення, наводить авторитетні посилання, що спрощує завдання переконання читача. Описовий інструментарій, інтрига, наративна інтенціональність, використання ідіоми “*dry reading*” є наративними ознаками даного фрагмента. Нульова фокалізація (всезнаючий автор) поступово перетворюється на внутрішню (“погляд разом”), яка виражена імпліцитним імперативом (настанова

автора – прочитаємо), а згодом і на зовнішню фокалізацію (“погляд ззовні”), коли наратив розглядається з точки зору інших авторів. Таким чином, завдяки розгорнутості наративу маємо можливість розглянути питання з різних точок зору, що також буде ознакою наративності, позаяк це додає естетичності дискурсу у цілому.

Науковий дискурс завжди передбачає аргументацію, адже основна мета наукового дискурсу – переконання. Британський науковець Стівен Еделстон Тулмін створив теорію аргументації, яка мала “виправити” недоліки формальної логіки, та визначив структуру аргументів. За моделлю Тулміна, аргументація – це обґрунтування судження, відповідно, аргумент – це засіб обґрунтування. Перший елемент аргументації “твердження” (*claim*) – висловлення точки зору в формі обстоювання поглядів або критики. Твердження – це основна теза (це може бути умови, висновок, думка тощо, власне, це те, що автор намагається довести). Другий елемент – “дані” (*data*), для підтримки “твердження” та для протидії можливим сумнівам і закидам. Дані – це конкретні факти, статистика, свідчення, приклади, думки експертів. Власне, це засоби доказу. Засоби обґрунтування та правомірності – це “підґрунтя” (*warrant*) [Toulmin 1958, 15]. Підґрунтя – це обґрунтування твердження. Зазначені три елементи є обов’язковими для кожного аргумента. В розширеній моделі учений зазначає ще три можливі додаткові складники “підтримка” (*backing*) або додаткові дані задля більшої переконливості (персуазивності), “контраргумент та застереження” (*rebuttal*), які можуть стосуватися як твердження, так і даних та підґрунтя; та “маркер достовірності” – категоричної (типу “завжди”, “ніколи”, “обов’язково”) або некатегоричної (на зразок “можливо”, “ймовірно”, “іноді”) (*qualifier*). За Тулміном, мета аргументації – максимально наблизитися до істини, що повністю збігається з доконечною метою наукового пошуку. [Toulmin, 1958, 28] Як зазначає науковець А.Белова, “функція аргументації передбачає реалізацію функцій мовних висловлювань в тексті і слугує базою для інтерпретації іллокутивних функцій, які оперують у ньому. У процесі аргументування мовець реалізує себе як мовна особистість, демонструючи свою мовну, комунікативну і лінгвістичну компетенцію” [Белова 1997, 5]. Задля доведення власної позиції адресат використовує свої особисті можливості. Таким чином, науковий дискурс набуває персоналізованості. Проявом такої авторської позиції є наукові наративи, зокрема **аргументативні**.

До аргументативних наративів належать:

- **наративи екземпліфікації**
- **наративи пояснення та уточнення**
- **наративи каузації**
- **наративи посилянь на авторитети**

Розглянемо їхню специфіку у порядку наведення.

Екземпліфікація стосується “логосу” (за Аристотелем) та “даних” (за Тулміном). Розглянемо приклад **наративу-екземпліфікації**:

“Consider a few simple examples of ordinary introspective reasoning.

Imagine sitting still in a chair. As you sit, you decide to raise your arm within the next few seconds, and then you actually do so. Your introspective analysis of this

situation suggests that your conscious decision to raise your arm, and when to do so, provides the causal force for making your arm move in the way and time that it did. But is this intuition, which arises from your introspective analysis of your own actions and the reasons for them, accurate? Might your arm movement be due to reasons other than your conscious decision to raise your arm?" [Gibbs 2006, 135].

Наведений приклад наративу містить низку подій, причинно-наслідковий зв'язок, як стверджувальні, так і питальні речення, елементи опису. Даний нарратив є прикладом мімезису – драматичної імітації. Автор малює емоційно-експресивну картину в уяві адресата, ніби він актор і грає цю дію на сцені. Такий ефект досягається завдяки використанню дієслів в імперативі: *consider, imagine, decide*; а також розгалуженого описового інструментарію. Внутрішня фокалізація (“погляд разом”) також сприяє відтворенню міметичного характеру викладу наративу. Таким чином, розгорнутий нарратив має більше засобів для виконання основної функції наукового дискурсу – переконання, насамперед, через свій обсяг. За допомогою згорнутих нарративів складніше реалізувати екземпліфікацію.

Наративи пояснення та уточнення надають додаткову інформацію, роз'яснюють, а іноді і розважають. За моделлю Тулміна вони стосуються “даних” та “підтримки”. До “розважальних” нарративів пояснення можна віднести поетичні вислови, представлені в епіграфах:

*“In front, the sun climbs slow, how slowly,
But westward, look, the land is bright!
Say not the struggle naught availeth.
Arthur Hugh Clough*

Nearly all the writings on standards of which I am aware have been based on a distinct standard or have been focused on a particular standards area...It is not surprising that writers prefer to study the unfamiliar subject...” [Cargill 1989, 25].

Автор Карл Карджил у такий поетичний спосіб порівнює комп'ютерну стандартизацію з прекрасним, однак пояснює та уточнює, що це нелегка справа (боротьба).

Наративи пояснення та уточнення містяться як у власне науковому тексті, так і у виносках або примітках. У таких випадках, вони виділені візуально. Наведемо приклад наративу пояснення та уточнення:

“It is curious that 58 percent of the references in Silvia's (1993)” review article on ESL and native speaker contrasts are in the form of dissertations and research reports, unpublished in major books and journals” [Connor 1996, 34]

Даний приклад наративу пояснення та уточнення введений виразом *it is curious that*, що слугує привертання уваги.

Наративи каузації – найпоширеніші види нарративів, адже вони відповідають важливому завданню наукового дискурсу – переконати. Причини, підстави, мотиви, наслідки, результати виражають наративи каузації, що суттєво спрощують аргументацію. За Тулміном, вони стосуються “підгрунтя” та “маркерів достовірності”.

Учений Вольф Шмід зауважує, що деякі науковці висувають каузальність, як умову наративності. Однак він вважає, що в мінімальну дефініцію наративності каузальність включати не варто [Шмід 2008, 16, 17]. І все ж, ми вважаємо, що каузальність в наративах – розповсюджене явище, хоча вона часто-густо виражена не експліцитно, а імпліцитно. Особливо це стосується наукових наративів. Експліцитно наративи каузації можуть вводитись за допомогою таких виразів: *because, since, for, for the reason that, in that, thanks to, due to, owing to, because of, on account of, so, to result in, to have as a result, to cause, to end in, to lead to, thus, hence, therefore, as a consequence, consequently, as a result, for this reason, from this it follows* тощо.

Приклад наративу каузації:

“Even trained experts often fail to recognize the real reasons for their beliefs and actions. The simple fact is that our ability to introspect upon many cognitive processes is extremely limited” [Gibbs 2006, 136]

У даному випадку спостерігаємо згорнуту експліцитну каузацію. Звичайно, імпліцитно ми прослідковуємо каузацію і в згорнутих наративах (зазвичай завдяки імплікаціям), проте розгорнута експліцитна каузація значно полегшує сприйняття наукового доробку.

Наративи посилок на авторитети додають значущості та вагомості науковому доробку, що звичайно допомагає в аргументації та переконанні адресата. Вони стосуються “етосу” (за Аристотелем) та “даних” і “підтримки” за моделлю Телміна. При цьому, не завжди є експліцитне посилення на конкретних осіб. Наприклад:

“Much work in contemporary cognitive science suggests that people’s introspections about their beliefs, feelings, and the reasons for their actions are quite inaccurate” [Gibbs 2006, 136]

Ознакою наративу посилок на авторитети в даному прикладі є вирази *much work, contemporary science*. Крім цих висловів, наративи посилок на авторитети можуть застосовувати такий інструментарій: *famous, outstanding, well-known, popular, prominent, eminent, renowne, celebrated scientist, scholar, authority* тощо.

Сучасний науковий дискурс схильний до загальної наративізації, особливо, якщо мова йде про історичні або філологічні дисципліни. Часто-густо стаття або навіть ціла книга створюються в наративному стилі. В такому випадку мова йде про **тотальний наратив**. У стилі тотального наративу, створено, зокрема, такі наукові доробки: *Gottschall Jonathan “The Storytelling Animal: How Stories Make Us Human”* [Gottschall 2013]; *H. Porter Abbot “The Cambridge Introduction to Narrative”* [Abbot, 2008].

Отже, ми розглянули наукові наративи та узагальнили їхню типологію в аспектах структури та аргументації. Обидва типи наративів – структурні та аргументативні – можуть бути згорнуті та розгорнуті. Незважаючи на різноманіття наративів, їхній міметичний або дістетичний характер, різну фокалізацію, всі вони слугують доконечній меті – поліпшенню ефективності наукової комунікації.

“Science is not only a discipline of reason but, also, one of romance and passion” (“Наука – це не лише дисципліна міркування, а й також пристрась та романтика.” – переклад наш – З.Ш.) – дані рядки належать видатному британському фізику Стівену Гокінгу, який попри важкий параліч веде активний спосіб життя та “насолоджується” активною, у тому числі і науковою діяльністю (у 2007 р. здійснив політ у невагомості на спеціальному літаку).

Ми закликаємо до романтики та пристрасі у науці за допомогою нарративів.

Шелковникова З.Б., аспірантка

Центр наукових досліджень і преподавання іностраних мов НАН України

Типология нарративов в языке науки.

Рассмотрены современные тенденции англоязычного научного дискурса. Современный научный дискурс склонен к индивидуализации, визуализации и, как правило, имеет эмоциональную составляющую, что воплощается в научных нарративах. Выделены различные виды нарративов, а также создана типология нарративов в языке науки. Внимание сконцентрировано на структурных нарративах и аргументативных нарративах, которые способствуют улучшению эффективности научной коммуникации.

Ключевые слова: научный дискурс; научный нарратив; структурный нарратив; аргументативный нарратив; свернутый нарратив; развернутый нарратив; тотальный нарратив; фокализация.

Shelkovnikova Zinaida, Postgraduate student

National Academy of Sciences of Ukraine, Research and Educational Center for Foreign Languages

The Typology of Narratives in the Language of Science.

The present paper addresses some novel scientific discourse trends. Modern scientific discourse is prone to individualization, visualization and usually conveys emotional component expressed through narratives. Different types of narratives were singled out and classified. Special attention is paid to the structural narratives and argumentation narratives which improve scientific communication efficiency.

Key words: scientific discourse; scientific narrative; structural narrative; argumentation narrative; contracted narrative; expanded narrative; total narrative; focalization.

Література:

1. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Белова. – К. : Астрей, 1997. – 311 с.
2. Ильченко О.М. Етикет англоязычного научного дискурса: Монография / О. М. Ильченко. – К. : ІВЦ «Політехніка», 2002. – 288 с.
3. Ильченко О. М. Англійська для науковців : НАН України, Центр наук. дослідж. та викладання інозем. мов = The language of science / Olga Ilchenko : підручник. – Вид. 3-тє, доопрац. – The Language of Science – К. : Едельвейс, 2013. – 301 с.
4. Скрипак И.А. Языковое выражение экспрессивности как способа речевого воздействия в современном научном дискурсе: на материале статей лингвистического профиля на русском и английском языках: диссертация кандидата филологических наук: 10.02.19 / И.А. Скрипак. – Ставрополь, 2008. – 199 с.
5. Шмид В. Нарратология / В.Шмид //2е изд., испр. и доп. – М.:Языки славянской культуры, 2008. – 304 с.
6. Cargill, Carl F. Information Technology Standardization. Theory, Process, and Technology / Carl F. Cargill. // Digital Press, 1989 – 252 p.
7. Gottschall J. The Storytelling Animal: How Stories Make Us Human / Gottschall Jonathan. – USA, 2013 – 233 p.
8. Porter Abbott H. The Cambridge Introduction to Narrative / Porter Abbot H. // Cambridge University Press, 2012 – 252 p.

9. *Annual Review of Cognitive Linguistics/ volume 4// 2006* – John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia – 187 p.
10. *Roeger L.* Teaching Aristotle New Tricks: Building Ethos and Pathos – Audience Appeal into Web-Based Instruction: http://tcc.kcc.hawaii.edu/previous/TCC%202000/paper/paper_roegerl.html
11. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory/ Edited by David Herman, Manfred Jahn and Marie-Laure Ryan // Routledge Taylor and Francis Group. London and New York, 2008.* – 718 p.
12. *Toulmin S.* The Uses of Argument / Stephen Edelston Toulmin // Cambridge University Press, 1958 – 241 p.

Список джерел ілюстративного матеріалу:

1. *Annual Review of Cognitive Linguistics/ volume 4// 2006* – John Benjamins Publishing Company, Amsterdam / Philadelphia – 187 p.
2. Cargill, Carl F. Information Technology Standardization. Theory, Process, and Technology / Carl F. Cargill. // Digital Press, 1989. – 252 p.
3. Gottschall, Jonathan The Storytelling Animal: How Stories Make Us Human / Gottschall Jonathan – USA, 2013. – 233 p.
4. Porter Abbott H. The Cambridge Introduction to Narrative / Porter Abbot H. // Cambridge University Press, 2012. – 252p.
5. Roeger, Libby. Teaching Aristotle New Tricks: Building Ethos and Pathos – Audience Appeal into Web-Based Instruction: http://tcc.kcc.hawaii.edu/previous/TCC%202000/paper/paper_roegerl.html
6. Ulla Connor Contrastive Rhetoric / Ulla Connor // Cambridge University Press, 1996. – 201p.

Стаття надійшла до редакції 22.11.2015